

Byggnadsminnesförklaring av Häfla Hammarsmedja med flera byggnader inom fastigheten Hävla 3:1, Skedevi socken, Finspångs kommun.

Fråga om byggnadsminnesförklaring av Häfla Hammarsmedja har väckts av styrelsen för Stiftelsen Häfla Hammarsmedja 1988-11-10. Länsstyrelsen har 1990-02-02 upprättat en promemoria samt förslag till beslut med byggnadsbeskrivning och skyddsföreskrifter. Dessa har remitterats till Häfla Bruks AB, som äger de berörda byggnaderna, Stiftelsen Häfla Hammarsmedja, som har nyttjanderätten till en del av byggnaderna, Finspångs kommun, Riksantikvarieämbetet och Tekniska Muséet. Östergötlands länsmuseum har erhållit handlingarna för kännedom. Ingen av remissinstanserna har haft något att erinra mot förslaget.

BYGGNADSBESKRIVNING

Den första hammarsmedjan vid nuvarande Häfla Övre Bruk började anläggas 1682. Fram till 1924 pågick en praktiskt taget kontinuerlig produktion av stångjärn och smältstycken vid smedjan. Från början svarade två härdar och en hammare för hela den tillåtna produktionen om ca 45 ton årligen. Med tiden förbättrades och förnyades produktionsapparaten och tillverkningen ökade. Från 1830-talet påbörjades en omfattande försöksverksamhet som resulterade i en växande tillverkning av produkter, baserade på stångjärnet och smältstyckena som halvfabrikat, exempelvis spik, redskap och hästskor. Denna tillverkning ägde dock rum i nya anläggningar nedströms Häfla Övre Bruk. Bruket behöll sin prägel av stångjärns- och smältstyckebruk fram till nedläggningen, medan manufaktureringen alltmer koncentrerades till anläggningen i nuvarande Hävla. Den omständigheten att brukets produktionsapparat inte berördes av den omfattande produktdiversifieringen från 1830-talet och framöver har lett till att mycket av de äldre anläggningarna bevarats i ursprungligt skick. Detta gäller främst själva smedjan och den mindre hammaren, båda förmodligen från sent 1700-tal. Tyskhärden har moderniserats under 1800-talet men torde i allt väsentligt bevara sitt ursprungliga utseende. Den tunga smälthammaren (mumblingshammaren), blåsmaskinen, lancashirehärden, vattenhjulen,

rännorna och anläggningarna i övrigt återspeglar teknik-utvecklingen under 1800-talet och tidigare. Komplementhusen till smedjan (Gnisterhuset och Klensmedjan) tillkom under 1800-talet. Grundrester finns dels av en stålugn, som drevs under en kortare period på 1800-talet, dels av ett kölhus, som fyllde en mycket viktig funktion ända fram till brukets nedläggning. Bruksdriften kompletterades av sågverksdrift. Det nuvarande sågverket med sin maskinutrustning, sin rekonstruerade vattenränna, sågplanen och brädgården ger en god bild av verksamheten vid ett mindre sågverk. Driften lades ner 1967.

Personalen vid själva bruket uppgick som mest till något över tio personer. Någon bruksgata i egentlig mening fanns icke. Smederna och deras medhjälpare bodde i något av bostadshusen Grålus, Smedsbyggningen och Labbit norr om smedjan. Flera ekonomibyggnader med olika funktioner fanns i anslutning till bostäderna. Bruksförvaltaren bodde i en särskild förvaltarbostad sydost om smedjan. Denna bostad innehöll också brukskontoret fram till dess att ett särskilt hus för detta ändamål byggdes under senare delen av 1800-talet. Till förvaltarbostaden hörde också ekonomibyggnader, bl a den södra flygelbyggnaden med bryggghus. Någon bruksherrgård fanns aldrig - brukspatronerna bodde på herrgårdar i närheten.

Den numera helt avslutade verksamheten vid Häfla Övre Bruk har avsatt spår i form av byggnader och andra anläggningar som tillsammans utgör ett kulturhistoriskt sett synnerligen märkligt bebyggelseområde. Områdets avgränsning framgår av bifogade karta. Det är angeläget att områdets helhetskaraktär kan behållas i stort sett oförändrad. Det är också angeläget att vissa av byggnaderna i området får behålla sin ursprungliga interiör samt att installationerna i smedjor, sågverk m m bevaras oförändrade på den plats de nu befinner sig.

LÄNSSTYRELSENS BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med hänvisning till ovanstående byggnadsbeskrivning och med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m m 15 byggnader på del av fastigheten Hävla 3:1 som byggnadsminne. I samband härmed meddelar länsstyrelsen följande skyddsföreskrifter enligt 3 kap 2 § nyssnämnda lag.

1. De på den till dessa föreskrifter hörande kartan med nr 1-7, 9-11 och 13-17 markerade byggnaderna får inte rivas eller till sitt yttre ombyggas eller på annat sätt förändras.

2. I smedjan (nr 1), klensmedjan (nr 2), gnisterhuset (nr 3) och sågverket (nr 4) får ingrepp inte göras i den äldre fasta inredningen såsom härdar och hammare, vattentrännor och vattenhjul, anordningar för kraftalstring och kraftöverföring, blåsmaskin och sågverksutrustning.

3. I Grålus (nr 11) får den ursprungliga rumsindelningen inte ändras och ingrepp inte göras i den äldre fasta inredningen såsom snickerier och eldstäder.

4. I Smedbyggnaden (nr 10) får den ursprungliga rumsindelningen inte ändras och ingrepp inte göras i ursprungliga eldstäder utan samråd med länsstyrelsen.

5. Det på kartan med streckad begränsningslinje markerade området får inte väsentligen förändras. Eventuell nybyggnad skall ske i samråd med länsstyrelsen.

6. Underhållsätgärder på de byggnader som omfattas av byggnadsminnesförklaringen skall utföras i samråd med länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Om ändring av byggnadsminnet i strid mot meddelade skyddsföreskrifter kan anses påkallad av särskilda skäl, får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § lagen (1988:950) om kulturminnen m m meddela tillstånd därtill.

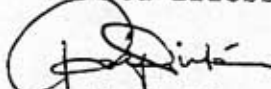
Enligt 3 kap 21 § lagen om kulturminnen gäller detta beslut även om det överklagas.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

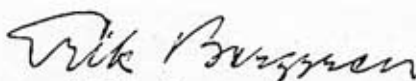
Se bilaga (formulär 130, kammarrätten).

I den slutliga handläggningen av detta ärende, i vilket länsstyrelsen i plenum fattat beslut, har förutom föredraganden deltagit länsrådet Lars Rydberg, länsantikvarien Sven E Noreen, förste länsassessorn Bo Hultström, länsarkitekten Kersti von Bahr och tf överlantmätaren Ragne Uhrberg. I styrelsens beslut deltog landshövdingen och ledamöterna Bo Pettersson, Nils-Åke Wiström, Per A Pettersson, Gunnar Assered, Lars Olof Torfgård, Henry Eriksson,

Hans Holm, Nils Lennstam och Börje Stensson samt suppleanterna Jan Kugelberg, Inge Carlsson, Gun Axelsson och Monica Ericsson.

Rolf Wirtén
Landshövding

Erik Berggren
Avdelningsdirektör

Bilaga

karta

Kopia till

riksantikvarieämbetet 3 ex
länsmuseet
byggnadsnämnden, Finspång
inskrivningsmyndigheten, Norrköpings tingsrätt
fastighetsbildningsmyndigheten
fastighetsregistermyndigheten
lantmäterienheten
verksledningens kansli
juridiska enheten
planeheten
kulturmiljöenheten

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Den som vill överklaga beslutet skall göra det i ett brev, som skickas till

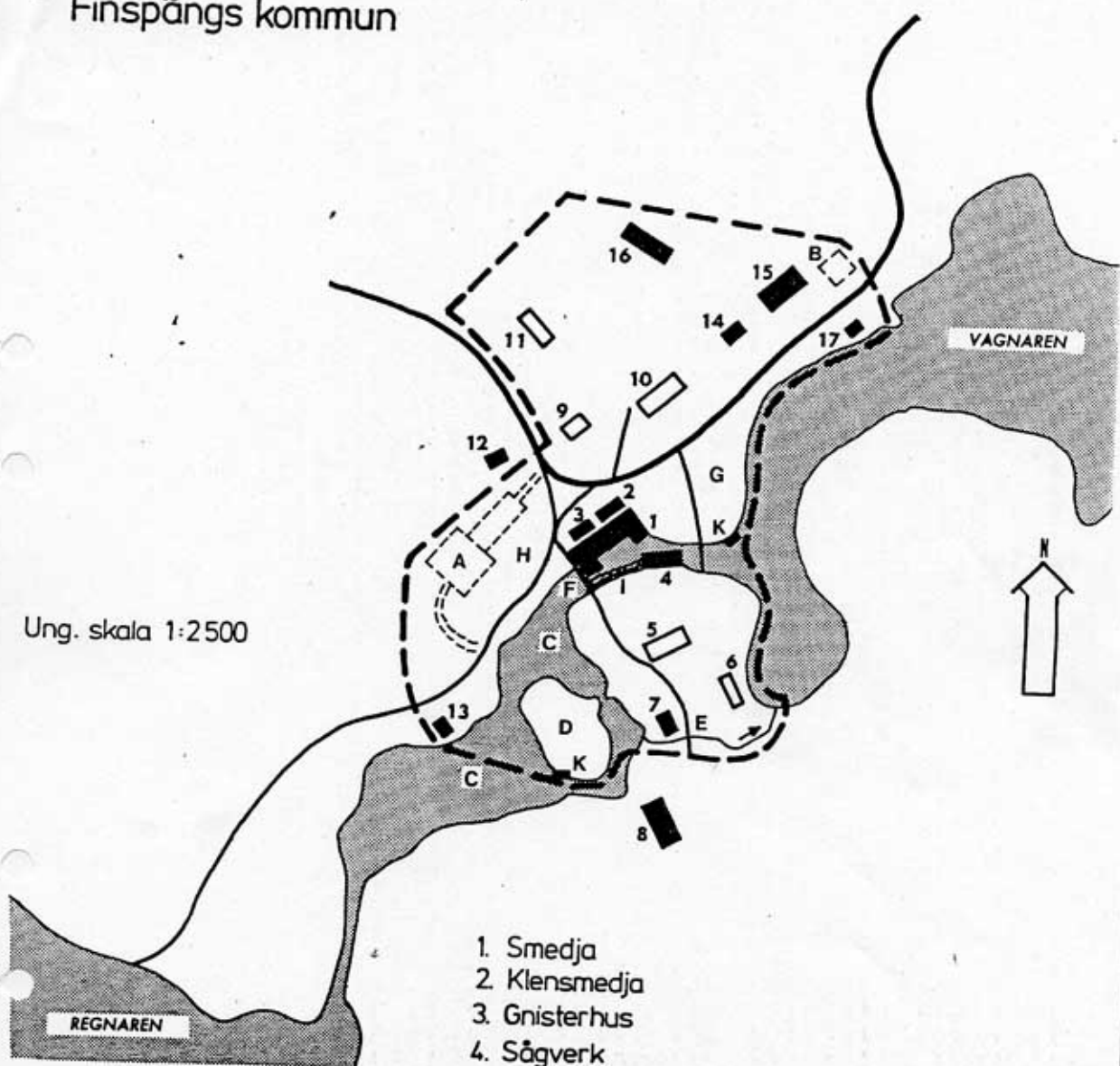
Länsstyrelsen i Östergötlands län
581 86 LINKÖPING

Brevet måste ha kommit hit inom tre veckor från den dag då den som klagat fått del av beslutet. Länsstyrelsen skickar därefter överklagandet för prövning till kammarrätten i Jönköping.

I brevet skall Ni ange vilket beslut som överklagas och hur Ni vill att beslutet skall ändras. Uppge också namn, adress och telefonnummer.

Om Ni behöver fler upplysningar, kan Ni vända Er till länsstyrelsen.

Ung. skala 1:2500

- A. Grundrester av kolhus
- B. Grundrester av stålugn
- C. Hålldamm
- D. Punschholmen
- E. Valvbro
- F. Dammbyggnad
- G. Brädgård
- H. Sågplan
- I. Vatten- och timmerränna
- K. Båthus

- 1. Smedja
- 2. Klensmedja
- 3. Gnisterhus
- 4. Sågverk
- 5. Fd förvaltarbostad
- 6. Gamla kontoret
- 7. Flygelbyggnad med brygghus
- 8. Ladugård
- 9. Labbit
- 10. Smedbyggnad
- 11. Grålus
- 12. Fd bussgarage
- 13. Snickarverkstad
- 14. Visthusbod
- 15. Halmhuset
- 16. Fd svin- och hönshus
- 17. Tvättstuga